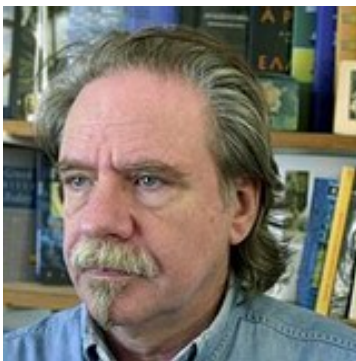

Rere els passos del *charleston* o el misteri català de Santorini

Dimitris Kalokiris

(Traducció: Jaume Almirall)

«Στα βήματα του τσάρλεστον ή Το καταλανικό μυστήριο της Σαντορίνης», *The Athens Review of Books – Αθηναϊκή Επιθεώρηση του Βιβλίου* 75 (juliol-agost 2016). Es reproduceix, traduït al català, amb el permís exprés de l'autor, amablement cedit a *Αέρηδες – Torre dels Vents*.

Dimitris Kalokiris (Réthimno, Creta, 1948) és poeta, narrador, assagista, traductor, fotògraf, dissenyador gràfic i editor. Més de cent cinquanta llibres porten la signatura d'aquest autor, segurament el més polifacètic de la Grècia contemporània. Ha estat fundador de la revista *Tram* (1971-1987), cap de redacció i director artístic de la revista *To Tétarto (El Quart)*, (1985-1987), editor de la revista *Khartis (Mapa)*, (1982-1987) i, des de 2018, director de la seva continuadora digital (www.hartismag.gr). Com a traductor, s'ha especialitzat en Jorge Luis Borges. Ha estat guardonat amb el Premi Nacional de Narrativa (1996) i amb el premi Kostas i Eleni Uranis, de l'Acadèmia d'Atenes (2014). Actualment és el president de l'Associació d'Escriptors Grecs. Més informació a www.dimitriskalokyris.com.

L'hel·lenista català Eusebi Ayensa i Prat, en un estudi recent sobre el seu compatriota el poeta i traductor Carles Riba i la seva relació amb la literatura neogrega, cita un fragment d'una carta que Riba envià al seu amic Josep Obiols, el 19 de setembre de 1927, des de Patres, mentre esperava el vaixell que anava a Itàlia, al final del seu únic viatge a Grècia, realitzat, entre l'11 d'agost i el 28 de setembre, en companyia de la seva esposa, també poeta (Ayensa, 2011; citat per la traducció al grec de Dimitris Psarràs, 2015):

A Santorini —escriu (28 d'agost fins a 1 de setembre)— vaig deixar parat un gran escriptor grec, amb el qual vaig fer coneixença, un home coquet i tirànic, ja d'edat, el qual, a part de la seva passió per la seva obra literària, és un apassionat apòstol de l'alpinisme, una mena de C. A. Torras. Doncs bé, jo parlava de no recordo què, com de la cosa més horrible del món. «Hi ha una cosa encara més horrible» —va dir, solemnement. Expectació. «Què?» —«El *charleston*». — Jo vaig replicar: «Però, per l'amor de Déu, què dieu, si el *charleston* conté dintre seu tota la nostra època, inclosa la seva concepció còmica de l'home, etc.» No ens vam acabar d'entendre —conclou.

Carles Riba i Bracons (1893-1959) fou una important figura de les lletres catalanes i se'l coneix per les seves traduccions al català de molts autors grecs antics, com també per la

primera traducció de Kavafis feta a Espanya. En la dècada dels 20, estudià a Alemanya. Era republicà i, al final de la guerra civil, es veié obligat a refugiar-se a França juntament amb la seva esposa, Clementina Arderiu, una mica major que ell; allà continuà la seva activitat literària i de traducció. A aquesta època corresponen les seves *Elegies de Bierville* (1943).

Després del seu retorn a Espanya, representà la literatura catalana en els tres congressos organitzats per intel·lectuals espanyols castellanoparlants, malgrat la repressió de la cultura catalana exercida aquells anys pel dictador Franco.

Del llatí traduí al català Virgili, Corneli Nepos i Plaute. Del grec antic, l'*Odissea* d'Homer, Plutarc, Aristòtil, Xenofont, totes les tragèdies d'Èsquil, de Sòfocles i d'Eurípides. De l'hebreu traduí el *Càntic dels càntics*. De l'alemany, els germans Grimm, Hoffmann, Kafka, Hölderlin, Rilke. De l'anglès, Edgar Allan Poe. Del francès, Cocteau, entre altres. Del grec modern, Kavafis. De l'italià, la *Vida de Benvenuto Cellini*, etc. Per a més informació, vegeu Jaume Medina (1989), i la ressenya de l'estudi d'Ayensa en l'excel·lent article de Nikos Pratsinis (2016: 53-57).

*

A partir de la cita de la carta de Riba es planteja immediatament la pregunta: qui pot ser aquest no identificat «gran escriptor grec d'edat avançada», que caracteritza com a «coquet i tirànic», que es troba, el juny de 1927, a Santorini (de vacances?), és un apassionat de l'alpinisme, parla, evidentment, alguna llengua estrangera (francès o alemany) amb el poeta català de 34 anys, i està al corrent de la moda del *charleston*, que pocs anys abans havia fet eclòsió a Carolina del Sud (1923) i havia arribat al sùmmum exactament en aquella època, és a dir entre 1926 i 1927.

Deixem estar la pregunta què vol dir «gran» i qui va qualificar-lo així: ¿s'hi va qualificar ell mateix, o així és com el va reconèixer aquell Riba de 34 anys?

De seguida es descarta Palamàs (que aleshores tenia 68 anys) i el molt més jove Sikelianós (llavors en tenia 46), amb els quals no tenim cap indici que es trobés, malgrat que portava cartes de recomanació per a tots dos d'una institució cultural catalana.

També exclouria de la investigació, per exemple, Nirvanas (61 anys), així com Kazantzakis (44 anys i fins aleshores, amb menys obra).

Possibles candidats que encaixin amb les dades d'edat, de coneixement de llengües i de fama reconeguda, podrien ser Provelénguios, Pal·lis, Babis Ànminos, Psikharis, Kambúroglu, i potser Drossinis.

El 1927 és l'any que el Parlament vota la Constitució de Grècia i que s'estrena la primera pel·lícula sonora: *El cantant de jazz*.

Aristomenis Provelénguios (1850-1936), de Sifnos, estudià a la Facultat de Filosofia de la Universitat d'Atenes i, després, a les universitats de Munic, Leipzig i Jena. En tornar d'Alemanya prengué part activa en la vida intel·lectual d'Atenes. Fou membre de l'Acadèmia d'Atenes des de la seva fundació. També es dedicà a la política i fou elegit diputat per Milos des de 1899 fins a 1905. Així mateix exercí de secretari de la Universitat d'Atenes. Entre les seves obres més importants figura la traducció rítmica del *Faust* de Goethe, la primera en llengua grega, que constituí un esdeveniment editorial per a l'època. Així mateix escriví poemes lírics i dramàtics, drames i tragèdies. Havent començat com a poeta de la *katharévussa*, acceptà gradualment (des de l'època de la «generació de 1880» de Palamàs) el missatge del demoticisme.

El 1927 tenia 77 anys. Parlava llengües, però es considerava sobretot poeta.

Aléxandros Pal·lis (1851-1935) va néixer al Pireu. Cursà estudis a la Facultat de Filosofia d'Atenes, però es veié obligat a interrompre'ls per raons econòmiques i se n'anà a Manchester, Anglaterra. Inicialment treballà a l'establiment d'una tia seva, però després del seu matrimoni amb la filla de Pandiàs Ral·lis, entrà en el negoci dels germans Ral·lis, i més endavant se n'anà a Bombai, Índia. Des de 1894 s'establí a Liverpool, fins al final de la seva vida.

Pal·lis, juntament amb Psikharis i Eftaliotis, és conegut principalment com a pioner de la lluita pel demoticisme. Tota la seva obra literària, tant l'original com les traduccions, estava compromesa en la defensa de la llengua demòtica, i paral·lelament es constituí també com a finançador fonamental del moviment del demoticisme, sostenint articulistes i escriptors com Palamàs, Xenópulos, Filindas, Nirvanas, revistes com *Numàs*, *Laós*, *Akrópolis*, i editorials de llibres i fullets relacionats amb la qüestió lingüística. La seva obra literària original està constituïda per dos reculls poètics i una narració, *Brussós*, que s'enquadra dins de la tradició de Psikharis i del més ampli corrent literari de la prosa didàctica.

Pal·lis es dedicà principalment a la traducció literària, amb l'objectiu d'accentuar la suficiència expressiva de la llengua demòtica en totes les formes d'expressió escrita. Les més conegudes són les seves traduccions de la *Iliada* d'Homer i del *Nou Testament*, que constituí el pretext per a l'esclat de les reaccions dels cercles eclesiàstics i enemics del demoticisme. Aquestes reaccions conduïren, al mateix temps, als sagnants enfrontaments estudiantils d'Atenes, coneguts com «Fets evangèlics», que provocaren la dimissió del govern Theotokis i de l'Arquebisbe. Pal·lis traduí, així mateix, obres de tràgics antics, de Shakespeare, i també assaigs científics de filologia, filosofia, història, etc. Aplegà gran part de l'obra en *Nous buides* (Liverpool 1915), amb el pseudònim Lekas Arvanitis.

El 1927 tenia 76 anys.

Babis Ànninos (1852-1934) fou periodista, poeta i autor teatral. Nasqué i es crià a Argostoli, Kefalonià, on també treballà al començament com a oficinista de la duana, fins

al 1870, quan es traslladà a Atenes per treballar com a sots-secretari a la Fiscalia d'Atenes i per a dedicar-se a la literatura. Més tard fou nomenat funcionari al Consolat de Roma i de Nàpols. El 1878 retorna definitivament a Atenes i decideix dedicar-se activament al periodisme. Des d'aquell moment col·laborà amb molts diaris i revistes, usant diferents pseudònims. Fou un dels fundadors i redactors fixos del diari *To Asti* i redactor en cap de *Kathimerini*. Simultàniament es dedicà a la poesia, a la prosa, a la traducció, a la historiografia i a l'assaig, alhora que esdevingué àmpliament conegut per les seves divertides obres teatrals. És representatiu del seu èxit que la seva obra en un acte *Es busca criat* fos escollida per a l'estrena del Teatre Reial, el 1901. Era conegut per la seva vena còmica i pels seus graciosos jocs de paraules. Membre fundador de l'Acadèmia d'Atenes, cofundador de la Societat Històrica i Etnològica, president de la Societat d'Escriptors Dramàtics Grecs, i autor d'obres dramàtiques populars. Per la seva aportació a les lletres fou guardonat amb premis i distincions.

El 1927 tenia 75 anys. L'única possibilitat de relacionar-lo amb el personatge que amaga Riba és la menció potser humorística al *charleston*, un matís que el català possiblement no entengué.

Iannis Psikharis (1854-1929), filòleg i literat, escriptor, professor de llengua grega a París, fou conegut pel seu paper en el moviment del demoticisme i en la lluita per la depuració del demòtic com a llengua oficial de l'Estat grec. La més important obra seva és l'escrit en prosa *El meu viatge*, redactat segons les encara no publicades regles de la llengua demòtica, una obra que assolí gran popularitat, però també crítiques negatives dels partidaris de la *katharévousa*.

Nasqué a Odessa, Rússia (avui, Ucraïna). Es crià a Constantinoble, i als 15 anys d'edat se n'anà a Marsella, on residí amb el seu oncle, completant la seva formació escolar. Estudià filosofia, filologia i lingüística a la Universitat de la Sorbona, i filologia germànica, així com filologia bizantina i neogrega a la de Bonn, a Alemanya (1871-1872). El 1884 es convertí en agregat de Filologia Bizantina i Neogrega a l'École Pratique des Hautes Études de París. El 1925 pronuncià conferències sobre la llengua grega a Atenes, Creta, Mitilini, etc. De retorn a París es convertí en catedràtic de llengua neogrega a l'École Pratique des Hautes Études.

Després d'*El meu viatge*, publicà, amb el títol genèric *Magranes i pomes*, una sèrie de narracions i novel·les, que contenen records, crítiques i assaigs científics.

El 1927 tenia 73 anys. A més del seu coneixement de diferents llengües, a favor de la seva identificació hi ha les seves gires de conferenciant per ciutats i illes (entre les quals, en alguna ocasió, també Santorini).

Geórgios Drossinis (1859-1951) nasqué a Atenes. Estudià Dret i Filosofia a la Universitat d'Atenes i Història de les Belles Arts i Filologia a Alemanya. Retornà a Atenes i, de 1889 fins a 1897, fou director de la revista *Estia*, que convertí en diari el 1894. El 1899, juntament amb Dimítrios Vikelas, fundà l'Associació per a la Difusió de Llibres Útils, en la qual

publicà obres literàries, folklòriques i altres estudis. Fundà les biblioteques escolars i el Museu de l'Ensenyament. Contribuí també a la construcció de la Casa dels Cecs i a la fundació de la Societat Folklòrica Grega (1908). Exercí de cap de departament del Ministeri d'Educació, alhora que fou també membre fundador de l'Acadèmia d'Atenes. Des de 1922 dirigí el *Calendari de la Gran Grècia*.

Fou guardonat amb la Medalla de les Lletres i les Arts de l'Acadèmia d'Atenes i, el 1947, fou proposat pel Govern grec per al premi Nobel, en reconeixement del mèrit de la seva obra (premi que finalment fou concedit a André Gide).

El 1927 tenia 68 anys, però ell mateix es considerava principalment poeta.

El perspicaç F. D. Drakondaidís, que tingué coneixença de la present investigació, proposava també **Konstandinos Rados** (1862-1931), que fou literat i historiador de la Marina. Nasqué a Atenes. Estudià a l'Escola Eclesiàstica Rizàrios i, a continuació, Dret a la Universitat d'Atenes i Història a la Universitat d'Atenes, a Bucarest i a París. A Bucarest col·laborà amb el diari *Patrís*. El 1907 se li encomanà la representació de Grècia a l'exposició internacional de la Marina, de Bordeus, en la qual organitzà la secció grega i obtingué importants premis i honors. El 1895 fou designat professor d'Història de la Marina a l'Escola de Cadets de la Marina i, després de realitzar la seva tesi doctoral a la Universitat de la Sorbona, catedràtic extraordinari d'Història General a la Universitat d'Atenes. Hi renuncià el 1924 per a dedicar-se a l'escriptura. Fou designat president de la Societat Històrica i Folklòrica de Grècia.

El 1927 tenia 65 anys, però la major part de la seva producció escrita està constituïda per assaigs històrics. Féu acte d'aparició en la literatura el 1910, amb *Relats de la Marina*, si bé els relats que el van donar a conèixer circularien el 1930; n'hi ha reedició e-book de 2015.

Finalment, **Dimítrios Kambúroglu** (1852-1942), nascut a Atenes. Els seus pares eren extraordinàriament cultivats. Estudià a la Facultat de Dret de la Universitat d'Atenes i exercí l'advocacia durant quinze anys. Seguidament treballà en el sector públic (Jutjat de primera instància d'Atenes, Societat d'Arqueologia, Biblioteca Nacional, de la qual, a més, fou nomenat director des de 1904 fins a 1917). Simultàniament es dedicà al periodisme. En el marc de la seva activitat recollí material històric i de cròniques sobre Atenes, reprengué l'edició de la revista fundada pel seu pare, *Evdomàs*, de la qual també assumí la direcció (1884-1886) i posà en circulació la revista folklòrica *Dípilon* (1910-1912). El 1923 fou guardonat amb la Medalla de les Lletres.

En el conjunt de la seva obra predomina el seu propòsit de deixar constància de la història d'Atenes i, per aquest motiu, es decantà tant per l'estudi històric i folklòric del passat, principalment del període de la turcocràcia, com per l'observació de la seva realitat contemporània, fent èmfasi en les capes socials populars.

El 1927 tenia 75 anys. Precisament aquell any fou escollit membre ordinari de l'Acadèmia d'Atenes (més tard també n'arribaria a ser president).

*

Tots ells reuneixen si fa no fa les condicions: edat per damunt dels 65 (una «edat avançada» per l'època), coneixement de llengües estrangeres (han estudiat i / o viscut a l'estranger). Només Kambúroglu no havia estudiat a l'estranger. (No hi té res a veure: tant ell com Ànninos foren membres de la Gran Lògia Maçònica).

La qüestió és poder situar la presència d'algun d'ells, el 1927, a Santorini, on des del maig de 1926 fins al gener de 1928, es produí una pausa en l'activitat volcànica.

Des de sempre, Santorini havia estat un lloc de vacances (hi estiuejà, per exemple, el 1926, l'adolescent Elitis), però també un lloc de desterrament. Durant la dictadura del general Pàngalos va ser empresonat a Santorini (febrer-abril de 1926) Aléxandros Papanastassiou. Hi fou desterrat Glinós, el 1939, sota Metaxàs.

(Havia visitat Santorini, l'estiu de 1937, Jean-Paul Sartre, amb Simone de Beauvoir, i es diu que en el poble d'Emburió s'havia inspirat l'escenari de la seva obra teatral *Les mosques*.)

El 1927 fotografia l'illa El-li Sugiultzoglou (1987 [2016⁵]). Aquell mateix any, Nelly's entrarà en el cercle de Sikelianós i fotografiarà les Festes Dèlfiques (maig de 1927), alhora que col·labora amb Kambúroglu, el qual escriu els textos per al seu àlbum fotogràfic *La vella ciutat d'Atenes*; més endavant (1935) li farà un magnífic retrat artístic assegut en el seu escriptori.

Des de Santorini, el 29 d'agost, Riba envia cartes a Marçal Olivar i a Adela Maria Trepas. El 2 de setembre, tornant al Pireu, el vaixell fa parada a Sira, des d'on, aquell dia, escriu al seu amic Josep Obiols:

Venim de Santorini, sabeu? Si ho voleu d'una manera més mudada, de Thera. Mai ningú, ni nosaltres mateixos, sabrà ben bé per què hem anat a Santorini. [...] Abans l'illa tenia la forma d'un bollo: una ensorrada la va deixar com un croissant. Quan us hi acosteu, veieu un espadat gegantí, tot viat com un St. Jordi de ca'n Riera: al cim de tot, hi ha els pobles. Uns pobles blancs, que arrestellen les cases les unes damunt les altres, fent esqueneta, lligant-se amb arcs, eixafades (*sic*) o en volta cilíndrica, com les cases africanes. [...] El vapor ens deixa aquí el diumenge, i no hi ha vapor per a sortir fins dijous; és a dir, dijous n'hi ha dos, que van espolsant-se el cagalló l'un darrera l'altre d'illa en illa.

*

Atès que ni un sol indicatiu precís no vincula la presència de cap dels anteriors intel·lectuals amb Santorini el 1927, seguim amb la «clau» restant, l'alpinisme.* La Unió Muntanyenca Grega d'Atenes, la institució de muntanyisme i d'esquí més antiga del país, fou fundada

* Nota de l'autor: Exercici d'investigació per mitjà de recorreguts per la xarxa, a la recerca de nous hàbits filològics a través de la meua estimada tècnica del collage. Els elements que es presenten sobre els escriptors i sobre els esdeveniments muntanyencs constitueixen un compendi de frases de diferents estudiosos fet a base de retallar i enganxar. Procedeixen dels arxius digitals de l'EKEBI, de BIBLIONET, variades fonts de la xarxa que, en la majoria dels casos, es posen dintre de cometes.

oficialment el 1928. Aplegant informacions de diferents fonts, es pot considerar segur que el 1913 es registra el primer ascens al cim de l'Olimp. El juliol d'aquell any, dos suïssos amants entusiastes de l'Antiguitat i de Grècia, el conegudíssim fotògraf i editor Frédéric Boissonnas, que viatjà per Grècia durant anys, i Daniel Baud-Bovy, escriptor i crític d'art, amant de Grècia, decideixen ascendir a l'Olimp.

A Litókhoro els recomanen com a guia el caçador de cabres salvatges i violinista del poble, Khristos Kàkalos. Kàkalos, després d'intentar, al començament, dissuadir-los, al final s'hi avé i el 28 de juliol inicien l'ascensió, si bé ell no es mostra gens predisposat a carregar-los ni una màquina fotogràfica. Al cap de dos dies, els dos viatgers veuen el cim. El primer d'agost s'encaminen entre la boira cap al Mítikas. Els suïssos es lliguen entre ells amb corda, per seguretat, mentre que Kàkalos s'enfila descalç. «A les nou del matí, si bé a causa de la boira no poden veure res al seu voltant, arriben a algun punt, que equivocadament consideren el cim, on endeguen un petit altar de pedres i planten la bandera suïssa i una ampolla i, a dins, papers amb els seus noms escrits. De sobte, una mínima esclatxa en el núvol els fa veure el veritable cim, que era una mica més amunt. Continuen i arriben fins allà, deixant-se oblidada rere seu l'ampolla i la bandera. Eren les deu i vint-i-cinc del matí del dos d'agost de 1913».

El 1919 els dos suïssos tornaran a pujar al Mítikas, amb un pesat equip fotogràfic, però aquesta vegada sense l'escorta de Kàkalos. Amb tot, troben l'ampolla que havien assegurat entremig de pedres en la seva primera ascensió.

El 1930 s'imprimeix a Ginebra el llibre de Boissonnas *Le tourisme en Grèce*, en quatre llengües. Les seves fotografies fan la volta al món, juntament amb exposicions i conferències. Aquell mateix any es coneix internacionalment la primera ascensió a l'Olimp gràcies al seu llibre *La Grèce Immortelle*.

El fill de Baud-Bovy, Samuel, fou un important etnomusicòleg i traductor d'obres de literatura grega. El 2013, el seu net donà el seu arxiu fotogràfic al Museu de Fotografia de Tessalònica. Les editorials *Mílitos* i *Elevtherudakis*, el 2007, van treure en dos volums l'obra *En Grèce. Par monts et par vaux*, de Baud-Bovy, amb fotografies de Boissonnas. L'estiu de 2014, s'exposà al Museu de Fotografia de Tessalònica una selecció de 150 fotografies (de les 300 i escaig) i altre material original (cartes, llibres i altres objectes), tot procedent de l'arxiu de Boissonnas i relacionat amb els viatges a l'Olimp. Vistes excepcionals de l'Olimp es troben en l'enorme obra fotogràfica de Spiros Meletzís —el qual, entre 1948 i 1993 (a l'edat de 87 anys), ascendí a la muntanya setze vegades—, però especialment en l'àlbum *Olimp* (1987). Un ric (i contemporani) material fotogràfic es troba així mateix en l'àlbum *Olimp, la muntanya mítica*, amb fotografies dels germans Zarzonis i textos de Khristos Zafiris (Tessalònica 1999).

Pocs anys més tard, i mentre el bandolerisme continua regnant a l'Olimp, l'Estat grec convida el muntanyenc i topògraf, també suís, Marcel Kurz, perquè cartografiï la muntanya. «Una sèrie d'errors grollers en mapes antics es corregeixen i es comprova que el Mítikas, amb 2917 metres, és el cim més alt de la muntanya, segons es desprèn dels càlculs trigonomètrics. En l'expedició participa també Kàkalos, com a guia. El 12 d'agost, Kurz i Kàkalos són les dues primeres persones que trepitgen el Stefani, a 2909 metres, el darrer cim no trepitjat i, tècnicament, el més difícil de l'Olimp. El 1923, Kurz publica el

llibre *Le Mont Olympe*, l'obra més important que fins avui s'ha escrit sobre l'Olimp, un llibre que reuneix tots els elements disponibles per a la història de l'exploració de la muntanya i, al mateix temps, relata amb tot detall la seva expedició».

«Després de 1925, el bandolerisme fou completament eliminat de les muntanyes gregues i especialment de l'Olimp, principal refugi i base d'operacions de bandolers i lladres durant segles. El 20 de setembre d'aquell any, es produeix una batalla entre un destacament de gendarmes i la banda de Fotis Iagulas, a Kleftóvrissi, on es trobava el seu amagatall i els ostatges per als quals la banda havia exigit rescat. Aquesta batalla, que va costar la vida tant dels bandolers com d'un dels ostatges, fou l'últim acte del bandolerisme a l'Olimp, darrer bastió del fenomen a Grècia!»

«El 12 de setembre de 1927, una colla de muntanyencs, els “Cucuts”, creen un grup organitzat de muntanyencs grecs, que en la seva trajectòria tindria un paper rellevant en els afers muntanyencs de Grècia.»

Presento un text ple de gràcia de Kostas Uranis (1930) titulat «Neu al Parnis»:

Abans la neu no recollís els seus tendals i desaparegués, tan sobtadament i misteriosament com vingué, els atenesos que tenen cotxes han corregut per gaudir d'aquesta presència de faula... Aquests últims dos o tres dies, el camí asfaltat del Parnis presentava, a primeres hores de la tarda, un gran moviment de cotxes coberts i descoberts—des dels luxosos Packard fins als Morris que semblen paneroles.

Segons anàvem pujant, la neu augmentava. Als parapets i als revolts del camí, els munts arribaven fins als genolls, i els cotxes passaven seguint les dues línies negres que havien gravat els cotxes que els havien precedit. Ara, l'aire era fresquíssim —sense que ni per un moment no arribi a ser glacial. Uns quants, que han tingut por de pujar fins al final del camí, no fos que els cotxes se'ls quedessin presos a la neu, s'havien aturat en els darrers revolts i gaudien de l'espectacle de somni de la neu immaculada que refulgia arreu a ple sol. D'altres feien fotografies, d'altres jugaven a boles de neu, d'altres carregaven de neu els estreps del seu cotxe, per portar-la... de mostra a casa, i d'altres, amb el gruix de la neu fins als genolls, xipollejaven amb alegria infantil... Encara hi havia algunes persones que havien sortit d'excursió a peu fins als cims del Parnis, al matí, —i que tornaven a aquella hora, vestits com alpinistes, amb una motxilla de menjar a l'esquena i un bastó punxegut a la mà.

*

En l'article «Revistes de natura d'entre guerres», del sismòleg i ecòleg S. Kuruzidis (2001), llegim:

El començament simbòlic del naturisme organitzat té com a data de referència el 26 de desembre de 1926, quan D. Kambúroglu, amb trenta excursionistes més, redactà un manifest que constituí el text fundacional de la «Unió Excursionista els 12 Apòstols», de la qual fou el primer president. L'afegit «els 12 Apòstols» de la denominació de la Unió va ser perquè els apòstols també eren excursionistes, però també perquè en el seu inici la Unió havia exclòs la participació de les dones. Més endavant, i contra l'opinió oposada de Kambúroglu, s'obrí també a les dones i se suprimí el segon element de la denominació, «els 12 Apòstols». Tres mesos més tard, realitza la seva primera excursió organitzada, al monestir de Pendeli.

Kambúroglu fa una elegant descripció de la fundació de la primera agrupació informal d'amants de la natura (Konstandinópulos 1958, 13):

«El primer cercle d'amants de la natura, sense que ell mateix s'anomenés així o s'hi considerés, es componia d'un cercle de cinc condeixebles meus, sis dels quals estaven enamorats. Però dic sis, perquè el sisè era un no condeixeble nostre gràcies al qual (s'havia agafat l'assumpte seriosament i l'havia afectat profundament) també fèiem serenates, perquè del cercle n'hi havia dos que eren guitarristes i un flautista, i dels guitarristes n'hi havia un que també era cantant, un servidor de vostès. Com a enamorats, doncs, era natural que l'emprenguéssim amb les muntanyes. Així, mentre que el dissabte al vespre acostumàvem a fer les nostres serenates, el diumenge, a punta de dia, sortíem per anar fins a Kessarianí o Pendeli. Passàvem el dia pels torrents o, a l'hivern, en alguna ruïna, on enceníem foc amb ginstes, que fan una flama com or fos, elevat cap al cel pels excursionistes que demostren d'aquesta manera que l'or no els serveix a la terra... Al vespre, tornàvem entusiasmats, amb l'ànima plena de coratge, d'esperança, d'ingenuïtat i relativa virtut. Així veneràvem la natura sense dir-li-ho. Aquest nostre cercle, que es mantingué unit des de 1870 fins a 1880, fou reconegudament la primera agrupació d'amants de la natura». El professor G. Sarrís funda, el 1887, l'Agrupació de Passejants, i el 1889 es funda l'Agrupació de Caminants sense publicitat, que té com a membres Kristal-lis, Karkavitsas, Vlahogiannis, etc.

I en el llibre del seu parent D. A. Gérondas (1974) s'assegura que tendia a ser un amant de la natura: «Les seves reunions intel·lectuals no li impedeixen distingir-se com a pioner de l'excursionisme. Devot de la natura i apologista de la seva bellesa, fa de capdavanter en la propagació de l'amor envers ella [...] Així comença Kambúroglu com a caminant i com a muntanyenc [...]».

De la monografia de Iossif Siakís (2012), extrec alguns passatges: «Els anys des del 20 fins al 25, la seva colla era d'amants de la natura, i els diumenges els passaven a l'aire lliure, amb les motxilles a l'esquena, caminant per afraus, torrents i muntanyes de l'Àtica» (39). «El 1923 [Kambúroglu] comença a editar en fascicles el primer tom de la sèrie "Estudis i investigacions". El primer fascicle porta el títol "Àgios Ilias del Mercat del Blat i el seu fresc decorat amb escuts". Es tracta d'una comunicació científica de Kambúroglu, del 17 de desembre de 1921, a la sala de les edicions *Ànguiria*, que fou pronunciada davant un auditori de bizantinòlegs (Orlandos, Sotírios, Kalogerópulos, Xingópulos, Zakhos, etc.) i d'altres científics, sobre la imatge de Nostra Senyora amb l'Infant, aleshores coneguda com Nostra Senyora dels Catalans. L'havia descoberta l'arquitecte Líssandros Kavtantzoglu, el 1849, entre les ruïnes de la que fou església del Profeta Elias, al vell barri del Mercat del Blat d'Atenes, al costat de l'església dels Arcàngels Incorporis (Portal de l'Àgora), i estava encastada en l'arc de la porta. La imatge representa, a dreta i esquerra, dos escuts amb quatre lletres gòtiques i Nostra Senyora entremig dels escuts. Kambúroglu demostrà que la imatge no és catalana sinó bizantina (...), remunta al segle XV i es troba al Museu Bizantí».

En nota, l'autor remet a un comentari del redactor d'*Estia* sobre un article d'Antoni Rubió i Lluch (1928), el gran historiador de la presència catalana a Grècia en el segle XIV, segons el qual aquest «trobà convincents els arguments de Kambúroglu i hi està d'acord».

En l'article de Maria Duru-Iliopulu (2008), es recorda que «Rubió visità per primera vegada Grècia el 1895, i en el curs dels anys següents establí relacions d'amistat i es familiaritzà amb l'obra d'intel·lectuals grecs contemporanis, com Sp. Lambros, Nik. Politis, And. Miliarakis, Dim. Kambúroglu, Georg. Drossinis, Kon. Khristomanos, etc., enriquint així els seus coneixements sobre el terreny grec. Segons es dedueix, l'historiador tenia un coneixement profund de les fonts bizantines, però també del grec modern, ja que havia emprès la traducció de molts textos literaris, de Vikelas, Viziinós, Drossinis i Eftaliotis, així com la redacció d'assaigs sobre la novel·la grega».

Sobre el fervent filhel·lè Rubió i Lluç, mestre de Riba, ha escrit extensament també l'esmentat Eusebi Ayensa, el llibre del qual ha constituït el detonant del present refregit.

*

En conclusió, doncs, per més que la meua investigació no ha localitzat enlloc la seva presència a Santorini en aquella època, m'arrisco a presentar la hipòtesi que el «gran escriptor grec» que Riba conegué el 1927 i que descriu com «un home coquet i tirànic» (quan és que va arribar a aquestes conclusions, no ho sabem...), d'edat avançada (si més no, per a l'època ho eren 75 anys), el qual era, «a part de la passió per la seva obra literària, era un apassionat pregoner de l'alpinisme», no es pot descartar que fos «el senyor Dimitrakis» Kambúroglu. Potser no era exactament un alpinista, però, tal com hem vist, sens dubte «fou el pioner de l'excursionisme a Grècia» i un «apassionat apòstol» del muntanyisme.

Un altre element que connecta Riba i Kambúroglu és també el seu comú conegut, Rubió.

Finalment, sabem que Kambúroglu «des de la infantesa, havia seguit lliçons de piano amb un professor, a casa; que l'ambient de la seva família i dels seus parents estava posseït per la música; que adorava la cançó i la composició musical...» (Siakís 2012, 49) i, sobre tot, s'havia distingit com a músic («dels guitarristes n'hi havia un que també era cantant, un servidor de vostès» confessa ell mateix). Ep! i pel que fa al *charleston*... Casualment, podria ser que, per raó dels seus estudis clàssics, hi hagués expressat la seva aversió (tot i que, per a mi, continua tenint validesa la hipòtesi d'una formulació irònica per part de Kambúroglu, conegut pel seu enginyós sentit de l'humor, que potser no va ser percebuda pel català).

*

Havia enllestit aquesta investigació quan, en un número vell de la revista de poesia *Reduccions*, vaig topat amb l'article de Carles-Jordi Guardiola «Carles Riba: Les cartes del viatge a Grècia» (1984), en el qual publica tota la correspondència de Riba sobre el seu viatge a Grècia, estudi que el mateix estudiós ha tret a la llum, ampliada Guardiola 1989). En l'original, doncs, Riba escriu:

A Santorini vaig deixar parat un gran escriptor grec, amb el qual vaig fer coneixença, un home coquet i tirànic, ja d'edat, però, a part de la seva obra literària, un apassionat apòstol de l'excursionisme, una mena de C. A. Torras. Doncs bé, jo parlava de no recordo què, com de la cosa més horrible del món. «Hi ha una cosa encara més horrible», va dir, solemnement. Expectació. «Què?» — «El *charleston*». — Jo vaig botar: «Però no, sant cristià, si dins el *charleston* hi ha tota la nostra època, amb la seva concepció còmica de l'home, etc.» No ens vam acabar d'entendre.

Em vaig aturar en la descripció exacta: «un apassionat apòstol de l'excursionisme». És evident que el traductor grec, altrament brillant, va exagerar en fer servir el terme «alpinisme», arrossegant-nos a vagar per un enorme seguit de recorreguts romàntics pels cims de l'Olimp, mentre que Riba parlava del simple caminar. D'altra banda, la menció de C. A. Torras reforça aquesta interpretació: segurament, es tracta de Cèsar August Torras (1851-1923), cèlebre muntanyenc, que es considera, a més, el primer promotor del caminar a Catalunya.

I aquesta menció sembla augmentar encara més la probabilitat que es tracti, finalment, del camina dor empedreït Kambúroglu.

Però potser no...

BIBLIOGRAFIA

- Ayensa, Eusebi. 2011. *D'una nova llum. Carles Riba i la literatura grega moderna*. Lleida: Pagès editors.
- Duru-Pliopulu, Maria. 2008. «Ο Antoni Rubió i Lluch ως ιστοριογράφος και η συμβολή του στη μελέτη των καταλανών στην Ελλάδα τον 14ο αιώνα» [«Antoni Rubió i Lluch com a historiògraf i la seva contribució a l'estudi dels catalans a Grècia en el segle XIV»], *Εώα και Εσπέρια* 7: 129-135.
- Gérondas, Dimítrios A. 1974. *Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου. Ο αναδρομάρης της Αττικής και της Αθήνας. Η ζωή και το έργο του* [Dimítrios G. Kambúroglu. *L'antiquari de l'Àtica i d'Atenes. La seva vida i la seva obra*]. Atenes: Βιβλιοπωλείο Διονυσίου Νότη Καραβία.
- Guardiola, Carles-Jordi. 1984. «Les cartes del viatge a Grècia». *Reduccions* 23: 50-79.
- . 1989. *Cartes de Carles Riba. I: 1910-1938*. Barcelona: IEC.
- Kuruzidis, Sakis. 2001. «Φυσιολατρικά περιοδικά του μεσοπολέμου», *Επιστημονικό συμπόσιο: ο περιοδικός τύπος στον μεσοπόλεμο (26 και 27 Μαρτίου 1999)* [«Les revistes naturistes d'entreguerres», *Congrés científic: la premsa periòdica d'entreguerres (26 i 27 de març de 1999)*]. Atenes: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας [Societat d'Estudis de Cultura Neogrega i Educació General].

- Konstandinópulos, Vasos. 1958 «Στοιχεία από την ιστορία του ελληνικού εκδρομισμού» [«Dades de la història de l'excursionisme grec»], *Xenia* 12: 9-31 = 1959. *Στοιχεία από την ιστορία του ελληνικού εκδρομισμού*. Atenes: Ομοσπονδία Εκδρομικών Σωματείων της Ελλάδος [Federació de Corporacions Excursionistes de Grècia].
- Medina, Jaume. 1989. *Carles Riba*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Pratsinis, Nikos. 2016. « Η καταλανική ανακάλυψη της Ιθάκης», *The Book's Journal* 66: 53-57.
- Psarràs, Dimitris. 2015. *Eusebi Ayensa. Ο Κάρλες Ρίμπα και η νεοελληνική λογοτεχνία. Η Ελλάδα ως παράδειγμα εθνικής αναγέννησης στην Καταλονία*. Traducció. Atenes: Εκάτη.
- Rados, Konstandinos N. 1930. *Ο πειρατής της Γραμβούσης και άλλα διηγήματα*. Atenes: Λ. Θ. Λαμπρόπουλου (edició electrònica: 2015. Atenes: Πελεκάνος).
- Rubió i Lluch, Antoni. 1928. *Περί της καταστάσεως των Ελλήνων επί καταλανοκρατίας και περί του Αθηναίου Δημήτρη Ρέντη*. Atenes: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».
- Siakís, Iossif. 2012. *Δ. Γ. Καμπούρογλου. Η ζωή και το έργο του [D. G. Kambúroglu. La seva vida i la seva obra]*. Atenes: MIET.
- Sugiultzoglu-Seraïdari, El-li (Nelly's). 1996. *Η παλαιά πόλις των Αθηνών. Μετά εισαγωγικών και ερμηνευτικών σημειώσεων Δ. Γρ. Καμπούρογλου [La vella ciutat d'Atenes. Amb notes introductòries i interpretatives de D. Gr. Kambúroglu]*. Atenes: Μουσείο Μπενάκη - Εκδόσεις Γνώση.
- . 2016. *Σαντορίνη 1925-1930 [Santorini, 1925-1930]*. 5a edició (1987). Atenes: Αρχείο Θηραϊκών μελετών-Συλλογή Δημήτρη Τσίτουρα [Arxiu d'Estudis de Tera - Col·lecció Dimitris Tsíturas].
- Uranis, Kostas. 1930. *Ταξίδια-Ελλάδα*. Atenes: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».